

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Łomży
18-400 Łomża, ul. Nowa 2, tel. fax (86) 216-44-95
(86) 473-71-20, (86) 473-71-21, (86) 473-71-22
www.oke.lomza.pl e-mail: sekretariat@oke.lomza.pl

ANEKS

do sprawozdania z egzaminu gimnazjalnego
przeprowadzonego w kwietniu 2013 roku
w województwie podlaskim i warmińsko-mazurskim

CZĘŚĆ II

REDAKTOR PROWADZĄCY

GRAŻYNA KLIMUSZKO

AUTORZY ANEKSU CZĘŚCI II

EWA ANDROSIUK-KOTARSKA

REGINA BAJERSKA

MONIKA BRAJCZEWSKA

BARBARA HARTFELDER

JUSTYNA KLIMASZEWSKA

ALEKSANDRA KODZIS

MARIOLA MATEJKOWSKA

IWONA ŁUBA

BOŻENA NIEBRZYDOWSKA

DOROTA ZALEWSKA

ANETA ZIĘBA

OPRACOWANIE STATYSTYCZNE

KRZYSZTOF NAJDA

DANE STATYSTYCZNE

MARCIN MUZYK

OPRACOWANIE TECHNICZNE

GRAŻYNA KLIMUSZKO

1. EGZAMIN GIMNAZJALNY W CZĘŚCI HUMANISTYCZNEJ Z ZAKRESU JĘZYKA POLSKIEGO

1.1. CHARAKTERYSTYKA NA EGZAMINIE W 2013 ROKU

Mariola Matejkowska
Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Łomży

Dwa zadania w zestawie zadań z zakresu języka polskiego w części humanistycznej egzaminu gimnazjalnego sprawdzały umiejętność samodzielnego formułowania odpowiedzi. Wśród nich charakterystyka bohatera literackiego, który, zdaniem ucznia, wykazał się odwagą. Zadanie to okazało się zdecydowanie trudniejsze niż te, w których była możliwość wyboru odpowiedzi spośród zaproponowanych.

Poprawne wykonanie zadania wymagało uważnej analizy polecenia, które określało warunki zredagowania wypowiedzi zgodnej z tematem, znajomości jednego tekstu literackiego, jak również znajomości formy, w jakiej powinien wypowiedzieć się piszący.

Redagując charakterystykę bohatera literackiego, uczniowie powinni wykazać się następującymi umiejętnościami:

- tworzenia wypowiedzi w formie charakterystyki;
- stosowania zasad organizacji tekstu zgodnie z wymogami gatunku, tworzenia spójnej pod względem logicznym i składniowym wypowiedzi na zadany temat;
- precyzyjnego wysławiania się; świadomego dobierania synonimów i antonimów do wyrażenia zamierzonych treści;
- stosowania różnego rodzaju zdań we własnych tekstach; dostosowywania szyku wyrazów i zdań składowych do wagi, jaką nadaje się przekazywanym informacjom;
- stosowania poprawnych form gramatycznych wyrazów odmiennych;
- pisania poprawnego pod względem ortograficznym i interpunkcyjnym.

Mimo że podstawową formą wypowiedzianą w charakterystyce jest opis, to praca mogła zawierać również elementy opowiadania, sprawozdania, a w części dotyczącej analizy zachowania świadczącego o odwadze bohatera, mogła być zbliżona do rozprawki.

Zarówno wybór postaci, jak i wybór sposobu charakteryzowania osoby, zawsze zależy od sformułowanego tematu. W zadaniu 22. nie ograniczono uczniowi wyboru bohatera literackiego. Decyzję pozostawiono wrażliwości czytelniczej ucznia. Mogła to być postać spoza kanonu lektur szkolnych. Polecenie opisywanego zadania składało się z dwóch części. Pierwsza określała konieczność wyboru przez piszących bohatera literackiego. W drugiej części wskazano odwagę jako kryterium, którym uczeń powinien kierować się przy wyborze postaci.

Zgodnie z warunkami zapisanymi w poleceniu oczekiwano takiej charakterystyki bohatera, która miała pokazać, w jakich sytuacjach i okolicznościach opisywana postać ujawnia odwagę. Autor charakterystyki powinien przedstawić bohatera, uwzględnić, w miarę możliwości, w wypowiedzi informacje o tym, kim był, co go cechowało oraz sformułować przemyślaną ocenę tego bohatera. Warto przy tym dodać, że nie oczekiwano charakterystyki pełnej, zawierającej szczegółowy opis wyglądu zewnętrznego postaci, jej cech umysłu, charakteru itd., uwzględniającej wszystkie dane znajdujące się w materiale lekturowym.

Pisząc charakterystykę, nie można było ograniczyć się do wymieniania samych cech postaci – przedstawiane cechy należało uzasadnić, przywołując odpowiednie przykłady zachowań bohatera czy sytuacji, w których się znalazł.

Ocenie podlegała również poprawność merytoryczna podawanych informacji. Decydowała ona o przyznaniu punktów w zakresie kryterium treści. Łatwość tego kryterium to 0,41.

Za pracę na inny temat – czyli za charakterystykę, w której brakowało stwierdzenia, że jest to postać literacka i nie było odniesienia do książki, na podstawie której charakteryzowana była postać – uczeń otrzymywał 0 punktów. Nie przyznawano również punktów za pracę w innej

formie. Prawie 15% gimnazjalistów otrzymało 0 punktów za zadanie 22. (w tym również uczniowie, którzy nie podjęli się redagowania charakterystyki).

Charakterystyka ma ustaloną strukturę, od ucznia wymagano więc wyodrębnienia (oddzielenia akapitami) zasadniczych części pracy: wstępu, rozwinięcia i zakończenia. Ważna była także treściowa i graficzna segmentacja tekstu – stosowanie np. akapitów, interlinii, bloku. Poprawnie napisany tekst powinien być uporządkowany i spójny. Oczekiwano od piszącego powiązania poszczególnych zdań w spójną całość za pomocą spójników, zaimków, wyrażen przyimkowych itp. Niedopuszczalne były dygresje rozbijające temat, powtórzenia myśli, zdania pozbawione logicznego uporządkowania. Warunkiem poprawnego napisania charakterystyki jest nie tylko znajomość struktury tej formy wypowiedzi czy odpowiednio bogate słownictwo, ale i dostrzeżenie cech wybranej postaci, ich selekcja, przedstawienie w określonym porządku, zinterpretowanie, a następnie wyciągnięcie wniosków czy uogólnienie. Wymaganiom tym sprostało około 70% gimnazjalistów.

Niezwykle ważne było również dostosowanie stylu wypowiedzi do sytuacji komunikacyjnej – w charakterystyce nie mogło zabraknąć słownictwa oceniającego i wartościującego. Dla 70% piszących umiejętność ta okazała się łatwa.

Od ucznia wymagano również, by jego tekst był poprawny pod względem językowym i zapisany z uwzględnieniem zasad ortografii i interpunkcji. Umiejętności te sprawiły jednak piszącym dużo trudności. Zgodnie z poleceniem wypracowanie powinno zająć co najmniej połowę wyznaczonego miejsca. W wypadku krótszych tekstów punkty przyznawano wyłącznie za treść.

Odpowiedzi poprawne w zakresie realizacji tematu i stylu

Uczniowie, których rozwiązania w zakresie realizacji tematu i kompozycji były poprawne, właściwie zrozumieli polecenie i zrealizowali temat. Dokonali trafnego wyboru bohatera literackiego. Przedstawili postać, uwzględnili na przykład jej wygląd zewnętrzny, pochodzenie lub tło historyczne. Wskazali cechy bohatera z zakresu charakterystyki wewnętrznej, uwzględnili cechy bohatera świadczące o jego odwadze oraz omówili je, ilustrując przykładami działań lub zachowań, co wymagało uwzględnienia obu typów charakterystyki: bezpośredniej i pośredniej. Pracę zakończyli wynikającym z treści podsumowaniem.

Do tej grupy prac należy znajdujący się poniżej przykład 1. i 2.

Autorzy tych wypowiedzi wybrali bohaterów z kanonu lektur szkolnych. Rozpoczęli swoje wypowiedzi od zaprezentowania postaci. Następnie dokonali ich charakterystyki. W swojej wypowiedzi zwrócili uwagę na sytuacje, które świadczyły o odwadze bohaterów.

Charakteryzując wybranego bohatera bezpośrednio, uczniowie użyli nazw cech (np. *odwaga, męstwo*), ale zastosowali też konstrukcje typowe dla charakterystyki pośredniej (np. *Daszewski musiał się przemóc, podjąć walkę, by wydostać się ze spadającej maszyny, Przewyciężając strach (Alek), wykonywał coraz to śmielsze zadania. (...) wybijał szyby wystaw oraz ściągał z budynków niemieckie flagi.*)

W ten sposób zrealizowali schemat postępowania właściwy charakteryzowaniu postaci: przywołaniu cechy towarzyszy przywołanie przykładu z życia bohatera.

Mimo poprawnej realizacji tematu we wskazanej formie, piszącym nie udało się uniknąć błędów językowych i interpunkcyjnych. Ich liczba jednak nie wpłynęła na obniżenie oceny pracy.

Przykład 1.

Bohaterem literackim, który ^{moim zdaniem} wykazał się wielką odwagą, jest Kazimierz Daszczyński. Pomałom po chwili lektura rozkłada „Ból” zawartego w książce Arkadego Fiedlera „Demizjon 303” tego

Kazimierz Daszczyński był jednym z lotników ^{podziemnego} demizjonu. Mężczyzna o niepozornym wyglądzie, pogodnym sposobie i delikatnym uśmiechu w rzeczywistości skrywał w sobie ogromne męstwo i siłę. Wskazuje na to już sam wybór profesji; jednak nawet wśród ~~znajomych~~ towarzyszy broni wyróżniał go coś szczególnego, na ~~wskazywało~~ na to, iż jest idealnym przykładem i wzorem żołnierza.

Kiedy kto wybiera tę drogę, musi być świadomy, że na każdym kroku czeka na niego niebezpieczeństwo starcia się o śmierć. Taki przykład spotkał i Kazimierza, który cudem przetrwał po tym jak jego samolot został bestialony.

Był to ogromny sprawdzian odwagi i odwagi. ~~W~~ ~~ist-~~ ~~ności~~ ~~zachowania~~ ~~z~~ ~~inniej~~ ~~krwi~~. Daszczyński musiał się przemóc, podjąć walkę, by ~~wydostać~~

się ze spadającej maszyny. Lechował po wielko-
odporności na ból. Potem - mimo poważnych
obrażeń udało mu się wyskoczyć z bomb-
lotu i otworzyć spadochron. Złagodził sam
siebie, swój strach i rezygnację. Nie podał się,
co wskazuje na jego wytrzymałość.

Nasz niezwykły bohater nie jest traumie.
Po rekonwalescencji powrócił na służbę,
pokonując później niejednego wroga. Myślę,
że właśnie to jest najlepszym dowodem
odwagi: z jednej strony śmiała walka w obronie
tego, co jest bliższe sercu; z drugiej jeszcze
śmielszy ^{bo} walka z sobą samym.

Kazimierz Doszowski doskonale spełnia
oba warunki. Właśnie to jest źródłem mojego
podziwu i uznania dla tego bohatera.
Jest dla mnie wzorem i motywacją
do podejmowania walki oraz zachowywanie
męstwa w każdej sytuacji!

Przykład 2.

..... Moim zdaniem bohaterem literackim, który wykazał się odwagą
 .. był Aleksander Dawidowski - Alek z powieści „Kamienie na szaniec”
 .. Kamińskiego.

..... Alek był młodym Polakiem. Wyglądem nie wyróżniał się spośród
 .. swoich kolegów. Był wysportowany. Ukończył Gimnazjum im. Stefana Ba-
 .. torego w Warszawie. Miał ~~trzy~~^{dwóch} wspaniałych przyjaciół, Żośkę i Rudego,
 .. z którymi razem należał do Małego Sabotazu, a później walczył w Szarych
 .. Szeregach.

..... Alek był patriotą, kochał swoją ojczyznę, a nawet oddał za
 .. nią życie. W czasie trwania II wojny światowej, broniąc kraju
 .. przed okupantem, wykazał się wyjątkową odwagą. Akcje ^{przewodzone} wykonywane przez
 .. niego wymagały poświęcenia. Przewyższając strach, wykonywał coraz to
 .. śmielsze zadania. Na zatoczonych ulicach bez wahania wybijał szyby
 .. wystaw oraz ~~ściągał~~ ^{wyciągał} z budynków niemieckie flagi. Sam też zdjął
 .. niemiecką tablicę z pomnika Mikołaja Kopernika. Był oddanym przyjacielem.
 .. Wraz z Żośką i wieloma kolegami ruszył na ratunek ^{Rudemu} Rudego. Właśnie w tej
 .. akcji został śmiertelnie postrzelony w brzuch. Nie bał się śmierci.

..... Alek nigdy nie kierował się brawurą, ani nie chciał się popisywać. Wszystko
 .. co robił, czynił dla ~~ojczyzny~~ i Polski i Polaków. Sam nie odnosił prywatnych
 .. korzyści, chociaż i tak był podziwiany przez swoich znajomych.

..... Aleksander Dawidowski to jeden z najodważniejszych bohaterów, których
 .. udało mi się poznać na kartach książek. Uważam, że każdy może brać
 .. z niego przykład.

wspelacie..... szypierstwa..... ze..... strony..... innych..... rybaków.....
Cały..... czas..... nosmiewali..... się..... ze..... ~~nie~~ ^{w celu} 85 dni..... nie
potrofi..... zowieć..... oni..... jednej..... ryby..... ale..... on.....
nie..... brat..... tego..... do..... ^{serce} ~~nie~~..... czasami..... potrofi.....
nawet..... śmiać..... się..... sam..... z..... siebie.....
..... Podsumowując..... uważam..... że..... Santiago..... to.....
postać..... bardzo..... pozytywną..... odznacza..... się.....
niezamowątą..... odwagą..... swoim..... postępowaniem.....
potężnie..... ze..... światem..... można..... zniechęcić..... ale
nigdy..... pokonać.....

Przykład 3. świadczy o tym, że autor dokonał odpowiedniego wyboru bohatera. Schemat kompozycyjny charakterystyki postaci został dostosowany do koncepcji wypowiedzi i ilustruje intencje piszącego. Uczeń rozpoczął wypowiedź od wyboru bohatera literackiego, który, jego zdaniem, wykazał się odwagą, następnie przedstawił tę postać i opisał jej niektóre cechy zewnętrzne. W dalszej części wypowiedzi zaprezentował cechy wewnętrzne z wyeksponowaniem odwagi. Potwierdził ją stosownym przykładem zachowania bohatera. Swoją wypowiedź gimnazjalista zakończył podsumowaniem, w którym dzieli się z odbiorcą refleksją związaną z charakteryzowaną postacią.

Oprócz niedoskonałości w zakresie realizacji tematu, za który nie przyznano maksymalnej liczby punktów, uczeń popełnia błędy w zakresie języka i zapisu. Ich liczba jednak nie wpłynęła na obniżenie punktów za te umiejętności.

Przykład 4.

Jurand ze brychosa jest, postacią tragiczną, utworem „Kryziacy” autora Henryka Sienkiewicza.

Bohater wykazał się odwagą, mimo że zginęła jego żona i córka przez Łachów Kryziacki, odcięto mu język i wypalono oko. Jurand wiedząc co go czeka, nie zrezygnował z wyznaczonego celu. To, że zginie było wiadome bez względu na to ~~co~~ czego by nie uczynił.

Jurand był postacią odważną, mężką, a przede wszystkim był dobrym ojcem jak i mężem.

Bohater wykazywał się ~~z~~ cechami wymiennymi z pozytywom akapicie praktycznie przez cały czas, gdyż tylko ~~była~~ wspomniano o nim z książce.

Moim zdaniem postać Juranda wykazała się ogromną odwagą, gdyż iaden zwykły człowiek gdyby wiedział, a nawet przypuszczał, że zginie nie ryzykowałby. Gdyby zadano mi takiego typu pytanie, obojętnie z jakich dołicznościach, bez zastanowienia wybrałabym akurat postać Juranda ze brychosa.

Uczeń podjął się realizacji tematu, mimo że nie potrafił potwierdzić odwagi bohatera odpowiednimi sytuacjami z jego życia. Dysponował jednak pewnymi wiadomościami o wybranym bohaterze i umiejętnościami, które umożliwiły mu poprawną realizację niektórych kryteriów oceny pracy. Przykład 4. świadczy o tym, że problemem dla gimnazjalistów było zrealizowanie wymagań określonych w drugiej części polecenia. Jeśli nawet – na podstawie posiadanych wiadomości – pisali charakterystykę bohatera literackiego, to mieli trudności z wyekspozowaniem zachowań świadczących o odwadze.

W przytoczonej wypowiedzi autor sygnalizuje we wstępie, że wybrana postać jest bohaterem tragicznym, odznaczającym się odwagą, jednakże w rozwinięciu nie nawiązuje do podanego we wstępie założenia. Dopiero w podsumowaniu znajdziemy nawiązanie do wstępnego założenia dotyczącego wyboru bohatera, który wykazywał się odwagą w swoim życiu. Wypowiedź świadczy o tym, że piszący podjął próbę napisania charakterystyki postaci literackiej wykazującej się odwagą. Uczeń popełnia błędy, które zadecydowały o obniżeniu punktacji w zakresie treści, języka oraz zapisu (interpunkcji).

Przykład 5.

Co oznacza być odważnym? Czy to popisownie się przed znajomymi swą głupotą, niewiedzą? Dla mnie odwaga to stawianie się na danym słowie mimo przeciwności losu, szczerść i naturalność. Według mnie taki właśnie był Zbyszko z Bodganica, bohater powieści historycznej Henryka Sienkiewicza pt. „Kryżacy”. Zbyszko był młodym, sierocnym chłopcem, który chciał zostać rycerzem, by walczyć u boku króla Władysława Jagiełły. Podczas postoju w karczmie, gdzie zatrzymał się wraz ze swoim strykiem Mackiem (jego opiekunem) spotkali orszak księżnej Anny. Jedną z dwórek była córka Jurdz ze Spychowa - Danusia, która zwróciła szczególną uwagę młodzieńca. Dziewczyna imponowała młodemu mężczyźnie swym śpiewem i grą na lutni. Przystąpił rycerz złożył przysięgę dotyczącą przywieśienia Danusi pawich czubów z chętności kryżackich. Gdy Zbyszko spotkał (po wyruszeniu) pierwszego „kryżowca” zaatakował go bez wachania, lecz dwoj męczyzna był postem kryżackim. Za zamiar ataku został skazany na śmierć. Danusia była

wdzięczna młodemu wojownikowi, za jego poświęcenie, by dotrzymać obietnicy, dlatego w dniu, gdy miał zostać stracony dwórka zamocowała mu na głowę nateczkę, co oznaczało, że chce go posłubić. Chłopak był silnym, mądrym i niezłomnym chłopcem. Dbał o Maccha, gdy zachorował, opiekował się Danusią. W czasie polowania w lesie ocalił księżną od niedźwiedzia, za co został nagrodzony tytułem rycerza. Ten bohater powinien być wzorem odwagi, mimo iż jest postacią fikcyjną. Napawa mnie aprobata, ponieważ dotrzymał złożonej Danusi obietnicy z pałkami cukkami, lecz nie strzymał ich ob ręk, ponieważ umanta z wyuczenia po porwanie i przejęciu jej przez Zbyszka i jego orszak.

Autorowi powyższej wypowiedzi realizacja zadania przysporzyła wiele trudności. Podstawową barierą było takie wykorzystanie informacji z zakresu wskazanego tekstu literackiego, które umożliwiłoby uporządkowanie wiadomości i – na tej podstawie – stworzenie własnego tekstu. Uczeń we wstępie wypowiedzi snuje rozważania na temat odwagi, następnie wskazuje postać literacką, która wykazywała się odwagą, autora i tytuł tekstu, z którego czerpie informacje o bohaterze. Niestety, rozwinięcie wypowiedzi świadczy o tym, że gimnazjalista ma trudności z doбором informacji, którymi mógłby się posłużyć do napisania charakterystyki. W stworzonym przez ucznia tekście dominuje opowiadanie dotyczące sytuacji z życia bohatera. Niektóre z nich świadczą pośrednio o odwadze wskazanej w pracy postaci literackiej. Jednak niedostateczne opanowanie i utrwalenie wiadomości dotyczących treści lektury (popęłnia błędy rzeczowe) i formy wypowiedzi uniemożliwiło gimnazjaliście satysfakcjonujące wykonanie zadania. Uczeń nie był w stanie sprostać kryteriom realizacji tematu, ale podjął taką próbę.

W omawianej pracy nie dostosowano stylu do wymaganej formy wypowiedzi (charakterystyki), nie uniknięto też błędów w zakresie poprawności językowej, ortograficznej i interpunkcyjnej.

Analizowana wypowiedź ucznia jest charakterystyczna dla tekstów zredagowanych przez gimnazjalistów w tegorocznych pracach egzaminacyjnych ze względu na trudności:

a) w zakresie poprawności merytorycznej (wzmianka, iż Zbyszko z Bogdańca ocalił księżną od niedźwiedzia);

b) dotyczące komponowania swej wypowiedzi:

- brak konsekwencji w stosowaniu stylu charakterystycznego dla wymaganej formy wypowiedzi – problemy ze wstępem do charakterystyki postaci, rozwinięciem;
- uporządkowanie treści – zwłaszcza w kontekście logiki wypowiedzi.

Odpowiedzi niepoprawne

Podobnie jak w poprzednich sesjach egzaminacyjnych w tej grupie prac znalazły się wypowiedzi nie na temat lub w innej formie. W pierwszej kategorii prac można było odnaleźć realizacje zadania, w których uczniowie:

- charakteryzowali bohatera nieliterackiego,
- charakteryzowali postać wymyśloną,
- prezentowali ogólne rozważania dotyczące różnych postaci,
- poruszali problem odwagi w różnych tekstach literackich.

Efektem braku wiadomości o bohaterach utworów literackich było tworzenie przez uczniów wypowiedzi na inny temat na podstawie ogólnikowych informacji o treści lektur lub ratowanie się dobrze znanymi sobie i utrwalonymi schematami działania: redagowaniem charakterystyk innych postaci, często historycznych albo snuciem rozważań na temat odwagi.

Przykład 6. Wypowiedź niepoprawna – charakterystyka innego bohatera

..... Moim zdaniem ~~ogromnym~~ ogromną odwagę
wykazała się Hena Sandlerowa, która podczas drugiej
wojny światowej uratowała wiele żydowskich dzieci.
..... Hena Sandlerowa była zwykłą kobietą, jednak
przez swoje czyny stała się bohaterką. W tamtych
okresach niewiele było osób, które chciały pomagać
innym. Każdy walczył o siebie przetrwanie swoje
i swoich najbliższych. Niemcy szczególnie okrutnie
traktowali żydów, dla których utworzono getta. Życie
w warunkach nałożonych przez gestapo, przedzej czy
później przynosiło śmierć. Lidze Rodkin próbowała ukryć
gdzieś swoje dzieci, aby uchronić je od najgorszego.
Hena Sandlerowa okazała im swoją bezinteresowną
pomoc, biorąc nadstępców z nich pod opiekę. Mimo, że
zagroziło to bezpieczeństwu i życiu jej i jej rodziny,
Sandlerowa wykazała się wielkim sercem i nie zważała
na wszelkie przeciwności. Dzięki niej dziesiątki lub
nawet i setki żydowskich dzieci przetrwało ciężkie czasy
wojny.
..... Hena Sandlerowa była dodatkowo bardzo
skromną kobietą i nie uważała, aby miała coś wielkiego...

Przykład 7. Wypowiedź niepoprawna – przywołanie różnych postaci

Charakterystyczna dla mnie jest Henryk Sienkiewicz
 pt. „Kryzys”. Historyczna powieść dużo jest o
 odwadze np. „Bitwa pod Grunwaldem”, na terenach
 Warmii i Mazur odbyło się dużo walk np. Szarytno,
 Halbork. Odwaga to jest druga druga strona
 strachu pokonanie tego strachu. Książka bardzo
 mnie zaciekawiła, także inne. Bardzo miło
 się czytało „Kryzys” różne myśli i nierz.
 się chciały śmieć Jagienki jak np. mały przykład.
 Odwaga myli się ludziami z brawurą, deficytem.
 W książce o „Kryzysach” jest odwagi, miłości,
 jałowości, braterstwa. Dużo ludzi a odnosi się
 odwaga jak np. Kinga Baranowska, hena
 Sandlerowa. Kinga Baranowska jest po
 himalaistka, a hena Sandlerowa ratowała
 żydowskie dzieci z rąk Gestapo. Takie
 a książce „Kamień na Szaniec” to w tej książce
 było braterska odwaga „jeden za wszystkich
 wszyscy wszyscy za jednego”. Odwaga to było
 im potrzebna jak rozwieszali Polska flaga
 przed na pomniku Kopernika przed
 komisariatem Gestapo. Takie, jak parafki
 wzięli na przesłuchanie Alka i jego koleżki
 go odbyli z komisariatu, lecz byli bardzo
 mocno pobity przez Gestapowców.

Przykład 8. Wypowiedź niepoprawna – inna forma wypowiedzi

... Charakterystyka

... Przedstawienie postaci

• Stanisława Borowska,

• kobieta,

• bohaterka utworu książki "Siłaczka"

• Polka,

• pierwsza miłość doktora Pawła Obareckiego,

• młoda,

• szczupła,

• nauczycielka,

• pracownica

... Wygląd:

• młoda

• szczupła,

• długie włosy splecione w warkocz,

• miała kolor oczu herbaty z dużej ilości

... Cechy charakteru:

• Porzuciła książki dla chłopca ze swojej klasy,

• Bardzo dużo pracowała,

• Zaniedbała swoje zdrowie,

• Odmówiła chodzenie z Pawłem Obareckim

1.2. NIE TYLKO ROZPRAWKA!

Monika Brajczewska

Publiczne Gimnazjum nr 1 im. Noblistów Polskich w Łomży

Co wiemy na pewno, przygotowując uczniów do egzaminu gimnazjalnego? Otóż z pewnością musimy liczyć się z koniecznością zredagowania przez nich tzw. dłuższej formy wypowiedzi. Właściwie tyle. Sugerując się zapisami podstawy programowej kształcenia ogólnego (swoistą biblią każdego nauczyciela), powinniśmy ćwiczyć z uczniami tworzenie spójnej wypowiedzi pisemnej w następujących formach gatunkowych: urozmaicone kompozycyjnie i fabularnie opowiadanie, opis sytuacji i przeżyć, opis zwykłych przedmiotów lub dzieł sztuki, charakterystyka postaci literackiej, filmowej lub rzeczywistej, sprawozdanie z lektury, filmu, spektaklu i ze zdarzenia z życia, rozprawka, podanie, życiorys i CV, list motywacyjny. Nasi uczniowie mają opanować umiejętność redagowania pod względem logicznym i składniowym wypowiedzi na zadany temat, wykazując się znajomością tych wskazanych (nie da się ukryć, że raczej wielu) form gatunkowych.

Dlaczego więc w tym roku uczniowie wychodzący z sal po egzaminie z zakresu języka polskiego wyrażali bardzo często zdziwienie i zaskoczenie faktem, że polecenie ostatnie wymagało od nich napisania charakterystyki? Dlaczego wielu ich nauczycieli w pierwszej chwili podzielało te odczucia? Dlaczego raczej spodziewamy się na egzaminie rozprawki? Jako polonistka ucząca od początku istnienia gimnazjów i egzaminator mogę podać kilka powodów tego konsekwentnego „faworyzowania” rozprawki.

Po pierwsze, statystyka. Rozprawka na egzaminach (oczywiście tych w pierwszym terminie) pojawiała się najczęściej, co pozwala sądzić, że jest najbardziej prawdopodobną formą wypowiedzi egzaminacyjnej. Od 2002 roku, czyli od pierwszego egzaminu, mieliśmy do czynienia z charakterystyką (teraz już dwukrotnie) i z listem, który także zawierał elementy rozprawki. Każdy polonista (gimnazjaliści znacznie rzadziej interesują się egzaminami z lat poprzednich), mając taką wiedzę, nie może ignorować konieczności przygotowywania swoich uczniów do sprawnego redagowania rzeczowej formy wypowiedzi.

Drugi powód upatruję w fakcie, iż rozprawka jest raczej nową dla ucznia formą wypowiedzi, z którą spotyka się (oczywiście jako jej twórca) w pierwszej lub drugiej klasie gimnazjum, gdyż tego wymagają zapisy podstawy programowej. Piszę „raczej nową”, gdyż z doświadczenia wiem, że czasami nauczyciele w szkole podstawowej wprowadzają elementy rozprawki lub nawet uczą kompozycji całości. Mimo wszystko rozprawka jako novum wymaga wielu godzin ćwiczeń redakcyjnych na lekcjach, jest bardzo często wybierana na sprawdzianach szkolnych i zadawana jako praca domowa. To kompozycyjnie trudna forma, dlatego nauczyciele szczególnie dbają o dobre przygotowanie uczniów do jej redagowania. Takie częste i intensywne spotkania z zagadnieniami rozprawkowymi, czyli „rozprawkowa codzienność gimnazjalisty”, to powody, które pozwalają sądzić, że także na egzaminie rozprawka nas nie ominie (zabawna rymowana fraza pożyczona od jednego z uczniów).

Trzeciej kategorii powodów dostarcza przywołana już wcześniej podstawa programowa. Po dokładnej analizie wszystkich jej zapisów nie można pominąć faktu, że to właśnie forma rozprawki sprytnie pozwala sprawdzić stopień opanowania wielu umiejętności wymienionych w tym dokumencie, nie tylko w części dotyczącej redagowania form wypowiedzi. W obszarze „Czytanie i słuchanie” spotykamy zapis: „uczeń rozpoznaje wypowiedź argumentacyjną, wskazuje tezę, argumenty i wnioski”, natomiast „Analiza i interpretacja tekstów kultury” wymaga od ucznia omawiania na podstawie poznanych dzieł literackich i innych tekstów kultury podstawowych, ponadczasowych zagadnień egzystencjalnych, dotyczących wartości, tj. miłości, przyjaźni, śmierci, cierpienia, lęku, nadziei, wiary religijnej, samotności, inności, poczucia wspólnoty, solidarności, sprawiedliwości. Uczeń powinien posiadać umiejętność dostrzegania i poddawania refleksji uniwersalnych wartości humanistycznych. Biorąc pod uwagę fakt, że rozprawka (właściwie jako jedyna forma wypowiedzi) może jednocześnie sprawdzić znajomość i zrozumienie kilku wymaganych przez podstawę lektur

obowiązkowych, można z dużą dozą pewności spodziewać się jej na egzaminie gimnazjalnym.

„Potęga rozprawki” jako tekstu egzaminacyjnego jest więc niewątpliwa. Potwierdzają ją statystyka, codzienność pracy polonistycznej i zapisy podstawy programowej. Jednak przygotowując uczniów do egzaminu, nie możemy pozwolić sobie na działania, które utwierdzą ich w przekonaniu, że na egzaminie będą mieli za zadanie napisanie rozprawki. Wprost przeciwnie. Jako nauczyciele mamy dłuższą perspektywę egzaminacyjną, za nami niejeden egzamin i wiele z pewnością jeszcze przed nami. Natomiast uczniowie mają perspektywę trzech lat nauki w gimnazjum i tylko jeden egzamin. Egzamin, do którego muszą być przygotowani kompleksowo. Odpowiedzialny i zapobiegliwy nauczyciel musi zadbać o to, by żadna forma wypowiedzi nie była traktowana po macoszemu, żadna nie powinna być kojarzona z komentarzem: „na egzaminie raczej nie będzie”. Wszelkie uproszczenia, przyzwyczajenia i schematy myślowe mogą zaszkodzić wszechstronnemu rozwojowi ucznia, który chętnie przyjmie rozwiązania pozwalające na uniknięcie „zbędnego” wysiłku intelektualnego.

Biorąc pod uwagę powyższe rozważania, powinniśmy więc powiedzieć bez zaskoczenia, a już na pewno bez bolesnego rozczarowania, iż w 2013 roku uczniowie mieli za zadanie zrehabilitować charakterystykę wybranego bohatera literackiego, który wykazał się odwagą. Jakich wyborów dokonywali? Bezapelacyjnie najczęściej wybierali postaci z powieści Aleksandra Kamińskiego pt. „Kamienie na szaniec”. Można podać co najmniej kilka powodów takich decyzji. Bohaterowie utworu Kamińskiego to postaci wyraziste, charyzmatyczne, naznaczone tragedią okupacji. Ich młodość, barwność, fantazja z pewnością przemawiają do współczesnego gimnazjalisty. Innym powodem redagowania charakterystyki Rudego, Alka lub Zośki jest fakt, że podobnej pracy stylistycznej wymagano na egzaminie w 2008 r. i z pewnością poloniści sięgają do tego arkusza, omawiając lekturę. Kolejną sprawą jest proste kojarzenie motywu odwagi z wojną, która naraża człowieka na ekstremalne sytuacje i przez to wydobywa z niego zdolność do heroiczych, spektakularnych czynów.

W czołówce utworów wybieranych w tym roku znalazły się także powieści historyczne Henryka Sienkiewicza, przede wszystkim „Krzyżacy”, ale także „Potop”, „Ogniem i mieczem”, „Quo vadis”. Uczniowie charakteryzowali najczęściej Zbyszka z Bogdańca, Juranda ze Spychowa, Wołodyjowskiego, Skrzetuskiego, Longinusa Podbięty i Marka Winicjusza lub Petroniusza. Sądzę, że redagowali charakterystyki tych bohaterów, omawiając powieści na lekcji, i swoje doświadczenia wykorzystali na egzaminie. Są to również utwory pokazujące sytuacje wojenne, konflikty międzyludzkie, podczas których niejako „łatwiej” o przykłady odważnych postaw. Z utworów Sienkiewicza często sięgano także po „W pustyni i w puszczy” (czyżby sentyment do ostatniej, przeczytanej jeszcze w podstawówce lektury?) oraz do „Latarnika”.

Kolejnym bohaterem, który, według gimnazjalistów, cechował się odwagą, był Santiago z opowiadania Hemingwaya „Stary człowiek i morze”. Po ten utwór sięgano równie często jak po powieści Sienkiewicza, a główną przyczyną tego wyboru z pewnością tkwi w metodyce omawiania tej lektury na lekcjach języka polskiego.

Warto zwrócić uwagę na niemałą popularność takich utworów jak „Oskar i pani Róża” E. E. Schmitta, „Mały Książę” A. de Saint-Exupery'ego, „Romeo i Julia” W. Szekspira. Odwaga bohaterów tych lektur nie miała związku z sytuacjami ekstremalnymi, ale dotyczyła ludzkich wyborów związanych z hierarchią wartości, moralnością. Uczniowie doceniali heroizm postaw wobec życia i śmierci, miłości i nienawiści, przyjaźni i obojętności.

Ostatnią grupą lektur, na którą należy zwrócić uwagę, są utwory fantasy, zarówno te związane z podstawą programową, czyli „Hobbit”, „Władca pierścieni” J. R. R. Tolkiena, opowiadania i „Saga o Wiedźminie” A. Sapkowskiego, ale także te wszechobecne w kulturze masowej i po prostu dziś modne, jak np. „Zmierzch”, „Harry Potter”, „Igrzyska śmierci”, „Eragon”, „Akademia wampirów” itp. Pojawiały się także powieści S. Larssona (np.

„Millenium”) i D. Browna. Nasuwają mi się tu co najmniej dwa pytania, a mianowicie: na ile uczniowie znają te dzieła w wersjach książkowych, a na ile wiedzę o ich bohaterach czerpią z bogatej oferty kin i DVD? Uczciwie zaznaczam, że te wątpliwości mam także przy innych „żelaznych” pozycjach lekturowych, wśród których już właściwie nie ma niesfilmowanych. Drugie pytanie dotyczy problemu, czy wszystkie przedstawione książki są na pewno odpowiednie dla nastolatków. Ale może lepiej, że czytają cokolwiek niż nic.

Kiedy przeglądam dość długie i zróżnicowane listy wybieranych przez gimnazjalistów lektur, mam dosyć optymistyczne refleksje. Niektóre pojedyncze wybory uczniów budzą szacunek (np. „Poczwarka”), niektóre bawią (np. „Pinokio”), a niektóre wprawiają w zdumienie (np. „Żywe trupy”). Optymistyczna jest właśnie ta różnorodność tytułów i gatunków. Nauczyciele proponują uczniom oryginalne utwory do opracowania na zajęciach i z pewnością uczniowie, niejako prywatnie, dokonują świadomych lub nie wyborów czytelniczych.

Mój optymizm nieco przygasa pod ciężarem wspomnień z egzaminacyjnych bezpośrednich spotkań z uczniowską twórczością inspirowaną wymienionymi na tych listach lekturami. Każdy egzaminator z pewnością domyśla się, o jakich problemach z charakterystyką bohatera teraz napiszę. Uczniowie odwołują się do lektur, ale ich wiedza o nich jest specyficzna. Można ją nazwać poważnie ograniczoną, znikomą, czasami wręcz „wiedzą ze słyszenia”. Nagminnie myślą autorów, gatunki, epoki, w których utwory powstały. A już to, co niektórzy wyprawiają podczas omawiania losów bohaterów, budzi zgrozę. Bohaterowie „Kamieni na szaniec” walczą we wszelkich możliwych wojnach i powstaniach, postaci z „Krzyżaków” posługują się bardzo współczesnymi typami broni, np. rewolwerami, a Santiago nic nie pił i nie jadł przez ponad 2 miesiące. Odrębną ciekawostką są opisy wyglądu bohaterów, w których uczniowie wykazali się niejednokrotnie bezgraniczną wyobraźnią. Częstym błędem jest mylenie bohaterów, np. Jurand jest młody i lekkomyślny (jak Zbyszko), Skawiński wypływa, by złować marlina (jak Santiago). Z sentymentem wspominam pracę, w której dzielny Alek, odznaczający się dziewczęcą delikatnością rysów twarzy, bohatersko przetrwał przesłuchania gestapowców i nie zdradził przyjaciół. Bardzo powierzchowna czasami znajomość lektur, częste błędy rzeczowe, wskazywanie i uzasadnienie niewielu cech (szczególnie odwagi) to przyczyny, z powodu których uczniowie kryterium TREŚĆ zrealizowali jedynie w 41%.

Na zakończenie dodam, że my, poloniści musimy wykazać się dużą odwagą i wytrwałością, by podjąć wyzwanie zachęcenia naszych uczniów do wnikliwszego czytania lektur, a także nauczania ich redagowania pisemnych wypowiedzi i to nie tylko w formie rozprawki.

1.3. NIM TRUDNE STANIE SIĘ PROSTE, CZYLI O PRACY Z CHARAKTERYSTYKĄ NA LEKCJACH JĘZYKA POLSKIEGO

Dorota Zalewska
Gimnazjum im. Adama Mickiewicza w Stawiskach

Tegoroczny egzamin gimnazjalny sprawił wielu uczniom (a może także polonistom) niespodziankę, ponieważ zamiast oczekiwanej rozprawki pojawiła się inna forma wypowiedzi. Gimnazjaliści musieli zmierzyć się z charakterystyką postaci literackiej. Niestety, niektórzy nie sprostali temu – zdawałoby się prostemu – zadaniu, o czym świadczą wyniki egzaminu. Choć charakterystyka w przeciwieństwie do rozprawki należy do form, które uczniowie poznają już w szkole podstawowej, okazało się, że sprawia różne trudności. Może warto więc zastanowić się nad tym, jak pracować na lekcjach języka polskiego, aby temat zadania otwartego na kolejnym egzaminie nie wywoływał na twarzach gimnazjalistów grymasu niezadowolenia.

Analiza prac egzaminacyjnych uczniów dowodzi, że szczególnie trudne okazało się dla piszących zredagowanie pełnej, wyczerpującej charakterystyki, która prezentowałaby odpowiednią postać literacką, przywoływałaby właściwe informacje, zawierałaby opis cech zewnętrznych oraz wewnętrznych, a jednocześnie eksponowałaby odwagę bohatera i ją uzasadniała. Wydaje się, że przyczyną uczniowskich kłopotów egzaminacyjnych są słaba znajomość tekstów literackich oraz brak umiejętności funkcjonalnego ich wykorzystania. Aby te umiejętności rozwijać, warto podjąć działania, które wyeliminują korzystanie przez gimnazjalistów z proponowanych przez różne wydawnictwa oraz twórców stron internetowych opracowań lektur zawierających tzw. wzory wypracowań.

Z praktyki wielu polonistów wynika, że dobre efekty przynosi na lekcjach poświęconych lekturze praca z fragmentami tekstu (nie oznacza to oczywiście rezygnacji z przywoływania całej lektury). Opracowane przez nauczyciela zestawy zadań nie tylko ułatwiają odczytanie sensu całości i stwarzają różne możliwości ich wykorzystania, ale także przygotowują do redagowania dłuższej formy wypowiedzi. Uczniowie mogą wejść w rolę detektywa, by poszukiwać wszystkich śladów obecności bohatera w świecie przedstawionym. Indywidualnie lub w zespołach wskazują informacje o postaci, przygotowują jej opis zewnętrzny, czyli detektywistyczny rysopis, a następnie tworzą portret wewnętrzny, nazywając cechy. Kolejnym etapem pracy nad charakterystyką jest uzasadnianie cech, a zatem poszukiwanie w tekście sytuacji, zdarzeń, zachowania postaci dowodzących określonej cechy wewnętrznej. Warto wtedy poświęcić chwilę na wyszukiwanie odpowiednich cytatów, które mogą być później wykorzystane w wypracowaniu. Po uporządkowaniu zgromadzonego materiału nadchodzi czas na funkcjonalne wykorzystanie całego utworu i wskazanie w nim dodatkowych informacji związanych z postacią. Jeśli zespół klasowy jest słaby, należy pracę zmodyfikować – uczniowie mogą dokonać selekcji informacji i podzielić je na pochodzące z analizowanych fragmentów oraz mające źródło w innych częściach tekstu.

Nie należy zapominać, że gimnazjalna charakterystyka powinna być podporządkowana tematowi pracy. Nie wystarczy zatem, że uczeń zna schemat – powinien umieć swoją wiedzę o danej formie wypowiedzi wykorzystać. Warto więc przemyśleć temat i redagować go tak, by piszący bez trudu mógł wskazać w nim dominantę. Wspólnie z uczniami można podjąć próbę sformułowania kilku różnych tematów charakterystyki tej samej postaci – tak by każdy z nich eksponował inną cechę. Teksty wskazane w podstawie programowej na pewno takie możliwości stwarzają. Można zatem charakteryzować Zbyszka z Bogdańca jako bohatera, który wykazał się odwagą, postawą rycerską lub konsekwencją w dążeniu do celu. Santiago z opowiadania „Stary człowiek i morze” to nie tylko człowiek niezłomny w walce z przeciwnościami losu i własnymi słabościami, ale także szanujący naturę i podziwiający jej siłę. Z kolei wybrany bohater „Kamieni na szaniec” może być charakteryzowany jako patriota, prawdziwy przyjaciel, człowiek dochowujący wierności wyznawanym zasadom lub

dorastający pod wpływem przeżyć. Kreatywność nauczycieli i uczniów na pewno pozwoli na stworzenie imponująco długiej listy tematów. Propozycje nie powinny się jednak ograniczać do wskazania postaci i tekstu, z którego pochodzi. Sposobem na poznanie czytelniczych zainteresowań młodzieży jest na pewno otwartość zadań, a zatem pozostawienie gimnazjalistom prawa wyboru postaci, która reprezentuje określoną postawę lub wyróżnia się jakąś cechą.

Po sformułowaniu tematu należy wrócić do opracowanego na początku planu, uporządkować, dokonać selekcji znajdujących się w nim informacji i uzasadnić różnymi przykładami z tekstu wyeksponowaną cechę. Na tym etapie rozwija się także umiejętność formułowania argumentów. Uczniowie podejmują bowiem próbę uzasadnienia celowości wyboru danej postaci i rozwijają umiejętność funkcjonalnego wykorzystywania tekstu.

Analiza prac uczniowskich skłania do refleksji, że gimnazjaliści zbyt często ulegają pokusie nadużywania opowiadania tekstu literackiego w różnych formach wypowiedzi. Zamiast funkcjonalnie wykorzystać fragment tekstu i przywołać odpowiednią sytuację z książki, tworzą fragment odtwórczego opowiadania lektury. Czy można tego uniknąć w charakterystyce? Jest to na pewno trudne. Być może pomocne okażą się zadania wymagające porównania fragmentu opowiadania, charakterystyki pośredniej i bezpośredniej. Ważne będą także ćwiczenia związane z parafrazowaniem tekstu, a zatem przekształcanie fragmentu opowiadania w charakterystykę i charakterystyki w opowiadanie.

Na koniec warto zadać sobie pytanie, czy podejmowanie przez nauczyciela języka polskiego różnych działań rzeczywiście okaże się skuteczne, jeśli uczeń po powrocie do domu skorzysta z propozycji wydawnictw i twórców stron internetowych oferujących napisaną przez kogoś pracę. Zawsze istnieje taka możliwość. Jeśli jednak zgromadzony na lekcji materiał będzie bogaty, a temat odbiegający od schematu i wymagający wykorzystania wykonanych na zajęciach ćwiczeń, istnieje duża szansa, że samodzielne napisanie pracy okaże się prostsze niż poszukiwanie tekstu odpowiadającego tematowi lub jego poprawianie.